

Bokredaktör: Gun Berfält Tel: 08-790 34 80

Antologi över psykiatri i ett socialt perspektiv

Alain Topor, red. **Psykiatri i socialtjänsten**. 170 sidor. Stockholm: Bonnier Utbildning, 1997. Pris ca 150 kr. ISBN 91-622-1752-6.

Recensent: med dr Gunilla Román, specialist i allmänpsykiatri, Stockholm.

Samtidigt som Socialstyrelsen fullföljer sitt regeringsuppdrag att genomföra en översyn av psykiatriens innehåll och kvalitet (slutrapport senhösten 1997) utkommer en intressant och tankeväckande antologi: »Psykiatri i socialtjänsten».

Redaktör är Alain Topor, psykolog, enhetschef, FoU-enheten/psykiatri, Västra Stockholms sjukvårdsområde.

Inledningsvis beskriver redaktören att författarna vill belysa olika aspekter på ett socialt perspektiv på psykiatri, på den sociala bakgrunden till psykisk ohälsa och på behandlingsinsatser på social grund. Förhoppningen är att antologin kan erbjuda personal inom socialtjänsten och psykiatri kunskap, metoder och underlag för ett fördjupat samarbete.

Samverkande faktorer bakom avhospiteringen

Redaktören gör en historisk exposé över »Kunskapen om det psykiska lidandet», och bl a utifrån omfattande referenslitteratur beskriver Topor hur den så kallade avhospiteringen, dvs minskningen av antalet vårdplatser på mentalsjukhusen, är en följd av flera samverkande faktorer. Nya behandlingsmetoder, utvecklingen inom det socialpolitiska fältet, ekonomiska orsaker, den politiska utvecklingen efter det andra världskriget samt den antiinstitutionella kritik som växt sig allt starkare under senare decennier och deras betydelse diskuteras.

En redovisning av de ökade kunskaperna om sociala faktorer betydelse för den psykiska hälsan/ohälsan, vilket bl a lett fram till den idag allmänt omfattade

stressårbarhetshypotesen som teoretisk referensram för uppkomst av psykiska sjukdomar, ges som ytterligare bakgrund till fortsatta resonemang i boken.

Juridiskt och ekonomiskt samhällsstöd

Erfarenheterna från den utredning, den s k Psykiatriutredningen, som granskade de psykiskt stördas levnadsförhållanden i samhället redovisas av en av dess sekreterare, Gert Knutsson, som också pekar på några effekter av utredningens arbete i form av lagstiftning inom handikappområdet.

Hans Kihlström, f d kanslichef på Riksförbundet för social och mental hälsa (RSMH), ger en illustrativ inblick i konsekvenserna av att leva med ett psykiskt handikapp i avsnittet »Psykiskt störda och pengar». De psykiskt störda med kvarstående funktionshinder har ofta behov av hjälp och stöd från samhället, och författaren ger exempel på vad samhället idag kan erbjuda av rådgivning, utbildning och bidrag i dessa sammanhang.

Olika kulturer

I antologins följande avsnitt speglas bl a de olika kulturer som den sökande möter inom socialtjänst respektive psykiatri, samtidigt som många människor är såväl »klienter» till socialtjänsten som »patienter» inom psykiatri.

Behoven av att överbrygga eventuella kulturkrockar blir uppenbara! Ett försök är att i gråzonsområdet utveckla s k mellanvårdsformer, vilket Jan-Håkan

Hansson ger exempel på, och samma författare ger samtidigt internationella utblickar på »normaliseringshorisonter och social avvikelshantering».

Skärskådar åtgärder och behandling

Vilken nytta gör då insatta åtgärder för patienterna? Vilka åtgärder har effekt och när? Det är centrala frågeställningar som Alain Topor tar upp i kapitlet »Behandling och bot – Vägen tillbaka». Topors resonemang speglar vikten av att utvärderingar av olika behandlingsmetoders nytta kommer till stånd. Inom Statens beredning för utvärdering av medicinsk metodik (SBU) pågår för närvarande en rad sådana utredningar. Redan under våren 1997 har den första rapporten om neuroleptikas användningsområde och effekter presenterats.

I ett annat intressant avsnitt i samma kapitel ger Topor en översikt dels av terapeutens betydelse för behandlingens resultat, dels av olika faktorer som blir avgörande för patienters tillfrisknande (»patienters recoveryprocess»). Detta kapitel, liksom avsnittet om nätverksarbete inom socialtjänst och psykiatri av Kerstin Marklund-Hällgren, är avsnitt som rekommenderas till eftertänksam läsning, då de är framåtsyftande och bör, som Topor uttrycker det, »kunna utgöra en viktig startpunkt för utvecklingen av nya former för bemötande».

Svårigheterna att beakta problemen hos psykiatriska patienter med samtida missbruksproblem belyses därefter av Johan Svensson, som på nytt tydliggör hur lätt personer med komplexa problem (med s k dubbel diagnoser) hamnar mellan stolarna. Svenssons presentation är utmärkt att ta som utgångspunkt för diskussioner om hur man skall kunna undvika det Svarte Petterspel med dessa målgrupper som tydliggjordes redan i Psykiatriutredningen.

Barn till psykiskt sjuka har särskilda behov

Antologin avslutas med att tydliggöra, som författaren Annemi Skerfving skriver, »de osynliga barnen». Hennes artikel bygger på litteraturstudier och intervjuer och »är ett försök att sammanfatta några av de kunskaper och erfarenheter som finns om barn till psykiskt sjuka föräldrar utifrån temat sårbarhet, risker och skyddande faktorer». Avsnittet, som är angeläget inte minst på grund av att denna riskgrupp ofta glöms bort vid planering av olika stöd-

åtgärder, ger en allmän överblick av faktorer som är av betydelse för barnens utveckling och framtida livssituation.

Fördjupat samarbete

Författarna önskar att antologin skall kunna erbjuda personal inom socialtjänst och psykiatri kunskap, metoder och underlag för ett fördjupat samarbete. Det tror jag att den kan. Jag uppfattar att antologin utgör ett intressant bidrag till den stundtals mödosamma och ständigt pågående diskussionen om hur det framtida samhället skall formas för och med människor med psykiska funktionshinder.

Oavsett inom vilken samhällssektor vi arbetar har vi ansvar för att underlätta för människor med psykiska funktionshinder att på ett värdigt sätt kunna ta del av de samhällsresurser som är avsedda att komma dem till del.

I boken redovisas i välskriven och lättläst form såväl hinder som förutsättningar för fortsatt gemensamt arbete. •

Hälsoproblem och sociala ojämlikheter i samlat grepp

D Blane, E Brunner, R Wilkinson, ed. **Health and social organization.** 326 sidor. London: Routledge, 1996. Pris £ 15. ISBN 0-415-13070-0.

Recensent: fil dr, docent Gerhard Andersson, institutionen för psykologi, Uppsala universitet.

Boken innehåller 16 kapitel som tar upp forskning kring hälsa och sociala ojämlikheter. En av författarna, tillika medredaktör, är Richard Wilkinson, som författat den uppmärksammade boken »Unhealthy societies», vilken kan ses som en föregångare till denna bok (recenserad i Läkartidningen 49/96).

»Health and social organization» är indelad i fem delar, som tar upp policyproblem, miljö och ekonomisk tillväxt, familjen och livscykeln, arbete och arbetsmarknad samt slutligen integrering

av olika policy vad gäller hälsa och det sociala kapitalet.

Vad är då budskapet som ligger bakom denna bok? De forskningsfynd som refereras visar att sociala, ekonomiska och kulturella faktorer tycks vara oerhört viktiga determinanter för ohälsa i det moderna samhället. Till dessa hälsovådliga faktorer hör relativ fattigdom, sociala ojämlikheter, arbetsorganisation, arbetslöshet och så vidare. Dessa kan sammanfattas under begreppet social organisation. I samhällen med stora relativa skillnader i inkomst, hög arbetslöshet och låg social sammanhållning försämras hälsan, brottsligheten ökar och konkurrenskraften minskar.

Förklaringsmodeller från olika discipliner

Vad som gör boken särskilt intressant är dess ansats att samla forskare från olika discipliner i ett försök att finna förklaringsmodeller för dessa allt mer uppmärksammade empiriska fynd. Dessa har främst kommit från den epidemiologiska forskningen. Vad gäller rimliga psykologiska förklaringsmodeller, eller teoretiskt grundade modeller, har man hittills inte kommit fram till särskilt mycket.

Politiska faktorer påverkar hälsan

I inledningskapitlet ger redaktörerna en bakgrund till det som senare tas upp i boken. En utgångspunkt är kritiken mot att se medicinsk behandling som en framkomlig väg för att uppnå folkhälsa. Detta torde ses som självklart, särskilt för dem som sysslar med preventiva åtgärder. Vad som dock utgör den springande punkten är att politiska faktorer, exempelvis inkomstfördelning, har en stor betydelse för hälsan även i industrialiserade samhällen. Detta har självfallet konsekvenser för hur vi ska kunna uppnå välbefinnande och hälsa. Författarna menar att ett samhälle som underbygger förmågor och talanger hos samtliga medborgare och ger dessa ekonomiska möjligheter (vilket ger en sammanhållen och integrerad social miljö) gör mer för hälsan än vad kurativa medicinska åtgärder kan åstadkomma. Dessutom tillägger författarna att motsvarande samhällsbild leder till en snabbar ekonomisk tillväxt.

Olika sjukdomsmönster i olika socialgrupper

Självfallet bör man ställa sig frågan vad ovan nämnda forskningsfynd bör

leda till för åtgärder. I kapitel 2 efterfrågas en ny syn vad gäller prevention av sjukdom. Epidemiologer får sig en känga då de enligt författaren inte studerar samhällen utan grupper i samhällen! Detta kallar han klinisk medicin i stora grupper! Han gör ett försök till att förklara betydelsen av socialgrupp för hälsan och föreslår hypotesen att det har att göra med upplevd kontroll, en faktor som ägnats åtskillig uppmärksamhet i den psykologiska litteraturen. Inom detta enorma forskningsområde har professor Töres Theorell vid Karolinska institutet givit signifikanta bidrag.

I följande kapitel tas betydelsen av socialgrupp för nyttjandet av sjukvårdsinsatser upp. I ett efterföljande kapitel får läsaren stifta bekantskap med de data som kommit fram från bland annat Whitehallstudien, där betydelsen av socioekonomiska faktorer för hälsan fastställts. I detta välskrivna kapitel får vi även en modell för hur socialt och ekonomiskt relaterade sjukdomsmönster kan studeras. Modellen lägger stor vikt vid att ta med flera nivåer vid analyser av exempelvis riskfaktorer för tidig mortalitet. För att citera kapitelförfattaren räcker det inte med att fråga hur mycket exempelvis rökning bidrar till skillnader i ohälsa mellan olika socialgrupper. Vi måste även ställa oss frågan varför en socialgruppsskillnad finns vad gäller själva rökningen!

I ett tilltalande kapitel presenteras en sociobiologiskt orienterad analys av sociala faktorer betydelse för ohälsa. Kapitelförfattarens modell går i korthet ut på att vi människor tar in information utifrån vår sociala miljö och sedan konverterar denna till biologiska signaler, vilka i sig sätter igång en sjukdomsutveckling. I nästa kapitel tas världsekonomi och global resursfördelning upp, och i detta kapitel refereras även studier som gjorts på babianers sociala hierarkier. Richard Wilkinson gör i sitt kapitel ett försök till att förklara varför en stor del av världens befolkning trots allt åtnjuter en ökad livslängd. Även om Wilkinson inte kommer fram till något definitivt svar på frågan är kapitlet en god sammanfattning av huvudbudskapet i hans bok »Unhealthy societies».

Familj och utbildning en skyddande faktor

I denna del av boken ingår flera i mitt tycke intressanta bidrag som för oss vidare i sökandet efter rimliga förklaringar till sociala faktorer hälsosinflytande.